

ВЫШЭЙШАЯ АДУКАЦЫЯ: НОВЫЯ ПАДЫХОДЫ

Іван САРАКАВІК,
кандыдат
гістарычных
наук, дацэнт

Татцяна САРАКАВІК,
старшы выкладчык

Пытанні развіцця адукацыі сёння востра стаяць перад грамадствам і дзяржавай. Гэта выклікана шэрагам абставін. У свеце ўсё больш назапашваецца глабальных праблем, якія патрабуюць ад сучаснага грамадства пэўнага рэагавання. Зразумела, што ў XXI стагоддзі неабходна шукаць прынцыпова новыя падыходы да іх вырашэння.

Напэўна, ніхто не будзе аспрэчваць думку, што справіцца з выклікамі часу могуць асобы, не звязаныя ранейшымі стэрэатыпамі. Зразумела, што такіх асоб неабходна рыхтаваць яшчэ са студэнцкіх, калі не са школьных, гадоў. Вышэйшая школа ў цэлым сваю задачу выконвае. І ў гэтым вялікая заслуга шматтысячнага калектыву настаўнікаў, прафесарска-выкладчыцкага складу, усёй сістэмы адукацыі. Больш таго, сведчанне пэўнай эфектыўнасці сістэмы вышэйшай адукацыі – прызавыя месцы, якія займаюць беларускія школьнікі, студэнты на еўрапейскіх і сусветных алімпіадах. Безумоўна, гэта гонар для дзяржавы і вялікая заслуга не толькі саміх маладых людзей, але і іх бацькоў, настаўнікаў, выкладчыкаў.

Аднак сёння супакойвацца на дасягнутым у галіне адукацыі ў цэлым, і вышэйшай – у прыватнасці, нельга. Праблемы існуюць, аб чым сведчаць неаднаразова праведзеныя кіраўніком дзяржавы мерапрыемствы па пытаннях развіцця сістэмы адукацыі [1; 2]. І гэта заклапочанасць зразумелая: ніхто, напэўна, не будзе аспрэчваць, што якасць нашага жыцця, развіцця нашага грамадства і нашай дзяржавы ў многім вызначаецца якасцю падрыхтоўкі кадрў, іх прафесіяналізм, кампетэнтнасцю. У сувязі з гэтым апраўдана ўзяты курс на інавацыйныя тэхналогіі навучання. Але справа рухаецца марудна.

Вядома, што вялікая вучэбная нагрузка, асабліва ў прыватных ВНУ, не дазваляе

выкладчыку плённа займацца навукова-даследчай працай. У савецкі час, да якога некаторыя занадта крытычна ставяцца, вучэбная нагрузка прафесарска-выкладчыцкага складу кафедраў агульнатэарэтычных дысцыплін складала 550 гадзін. Цяпер у многіх вышэйшых навучальных установах яна дасягае 800 і больш гадзін. Акрамя таго, многія ВНУ, асабліва прыватныя, робяць акцэнт толькі на так званую «гарлавую нагрузку», гэта значыць на чытанне лекцый і правядзенне семінарскіх заняткаў.

Не сакрэт, што для таго, каб быць адпаведным часу, выкладчык павінен пастаянна працаваць над сабой, асэнсоўваць новую літаратуру, распрацоўваць актуальныя навуковыя праблемы. І ўсё гэта дзеля таго, каб азнаёміць з найноўшымі навуковымі дасягненнямі сваіх студэнтаў і адначасова пастарацца далучыць іх да навуковай творчасці. А для гэтага патрэбен час, і не малы. Вялікая вучэбная нагрузка не дае магчымасці творча працаваць над сабой, а гэта значыць – і на карысць студэнтаў. Калі нам патрэбны прафесіяналы ў розных галінах, то мы павінны стварыць умовы, каб іх рыхтаваць. Адна з іх – разумнае вызначэнне нагрузкі для прафесарска-выкладчыцкага складу ВНУ.

Некаторыя кіраўнікі вышэйшай школы пад прыкрыццём так званых новых метадычных прыёмаў сталі выкарыстоўваць тэхнічныя сродкі для чытання лекцый адным выкладчыкам адразу на некалькі аўдыторый. Як да гэтага ставіцца? Адны (кіраўнікі) рапартаюць аб тым, што ідуць у нагу з часам. Іншыя (выкладчыкі) не задаволены тым, што яны не адчуваюць зваротнай сувязі са студэнтамі. Больш таго, рэзка зменшылася вучэбная нагрузка, а гэта шлях да скарачэння кадрў. І тыя, і іншыя маюць рацыю ў сваіх высновах. Аднак калі па сутнасці разглядаць справу, то з працэсу навучання знікае адна з дзвюх галоўных дзеючых асоб – асоба выклад-

чыка. Ні камп'ютар, ні тэлебачанне ніколі не замяніць прафесара ці дацэнта. Вядома, што Захад больш прагматычны, чым мы. І там даўно паставілі б замест выкладчыкаў робатаў, аднак такога не зрабілі. Таму што трэба не проста лекцыю прачытаць, а навучыць студэнта думаць, навучыць самастойна здабываць веды, каб урэшце падрыхтаваць прафесіянала. Адчуваючы аўдыторыю, лектар можа паўтарыць сказанае, патлумачыць больш вобразна, стварыць інтэлектуальную калізію, а затым яе вырашыць самастойна ці пры дапамозе тых жа студэнтаў... А выхаваўчы аспект справы? Падаецца, што эканомія на выкладчыках – не лепшы шлях.

Безумоўна, сказанае не азначае, што ў час тэхналагічнай рэвалюцыі не патрэбна выкарыстоўваць найноўшыя тэхнічныя сродкі навучання. Размова пра іншае – пра разумны падыход да навучальнага працэсу. У меру і да месца неабходна выкарыстоўваць і прэзентацыі, і вучэбныя карты, і фільмы, і гэтак далей. Аднак гэта не павінна быць панацэяй, як і нельга караць выкладчыка за тое, што ён на канкрэтных занятках не выкарыстаў, напрыклад, тэхнічныя сродкі навучання.

Не першы год, на наш погляд, назіраецца ў школе, у тым ліку і вышэйшай, новая крайнасць: тэсціраванне. Неабходна ці не, але па кожнай тэме ад выкладчыкаў патрабуюць абавязкова выкарыстоўваць тэсціраванне. Ад гэтага ў многім стала залежаць яго становішча ў навучальнай установе. Такія метады да добра не прыводзяць. Вядома, што ўсякая манаполія вядзе да загінення. Так і ў вучэбна-выхаваўчым працэсе. Тэсціраванне як метады тут не выключае.

Так сталася ў жыцці аднаго з аўтараў, што з 1962 года ён непасрэдна ці ўскосна звязаны з вышэйшай школай. За гэты час шмат было навацай, што прыходзілі на змену ранейшым. Нешта і па сённяшні час выкарыстоўваецца, а пра многае і не памятаюць. У прынцыпе, справа нармальная. Аднак мы ніколі не даб'ёмся станоўчага выніку, калі ўзвядзем у абсалют, як гэта цяпер з тэсціраваннем, толькі адзін метадычны падыход. А актыўным праваднікам

гэтага метады варта напаміць, што ў студэнтаў неабходна развіваць, акрамя ведання азоў дысцыпліны, і логіку мыслення, фарміраваць светапогляд і актыўную жыццёвую пазіцыю. Асабліва гэта датычыцца грамадскіх дысцыплін. Зноў жа, гэта не азначае, што на тэсціраванні трэба наогул паставіць крыж. Такі метады мае права на жыццё, як і іншыя. Аднак нельга яго рабіць адзіным пануючым.

Успамінаецца, як аднойчы адзін са студэнтаў першага курса юрыдычнага факультэта у час семінарскіх заняткаў не змог паўтарыць сказанае яго калегам. Давялося займацца індывідуальна. Якое было здзіўленне: малады чалавек не змог пераказаць сутнасць не толькі прачытанай лекцыі, але нават паўстаронкі вучэбнага тэксту. Аказваецца, тэсціраванне прайшоў выпадкова, наўздагад паставіў адказы. Але першую сесію здаў на «здавальняюча», выкладчыкі не захацелі ўскладняць адносін з дэканатам. Для апошняга істотныя былі працэнты паспяховасці з-за негалоснага спаборніцтва з іншымі факультэтамі. Відавочна, такі падыход не мае нічога агульнага з прыярытэтамі дзяржавы ў галіне адукацыі.

Кожны павінен займацца сваёй справай. І не абавязкова ўсім мець вышэйшую адукацыю. Грамадству патрэбны і добрыя слесары, сталяры, сантэхнікі, токары... Маеш здольнасці, заканчвай сярэдняю школу. Ёсць больш здольнасцей і жадання – вучыся ў сярэдняй спецыяльнай установе. Адпавядаеш патрабаванням ВНУ – вучыся далей. Не можаш засвоіць праграму – спачатку можна перавесці на больш нізкую ступень навучання. А калі і там з набыццём ведаў з'явіцца праблема, то неабходна параіць заняцца іншай, не разумовай дзейнасцю. У кожнага існуе свая вышыня магчымасцей і здольнасцей. І тут не патрэбна спагадлівасць, бо ад гэтага грамадства і дзяржава намнога больш страцяць, а набыць нічога не змогуць. Нельга дапусціць, каб «шэрасць» магла кіраваць справамі працоўных ці вучэбных калектываў.

Калі ж гаварыць аб арганізацыі вучэбна-выхаваўчага працэсу, то сёння, на наш

САРАКАВІК

Іван Аляксандравіч.

Нарадзіўся ў 1944 годзе ў г.п. Гарадзея Нясвіжскага раёна. Скончыў Мінскі дзяржаўны педагогічны інстытут імя А.М. Горкага (1967). З 1969 па 1982 год працаваў у ЦК ЛКСМБ на пасадах ад інструктара да сакратара ЦК. У 1982–2006 гадах – начальнік кафедр, прафесар кафедры Мінскай вышэйшай школы МУС ССРС і Акадэміі МУС Рэспублікі Беларусь. Цяпер – прафесар кафедры тэорыі і гісторыі дзяржавы і права Акадэміі кіравання пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь.

Кандыдат гістарычных навук (1971), дацэнт (1984). Аўтар больш як 160 навуковых публікацый, кніг, навуковых дапаможнікаў.

Сфера навуковых інтарэсаў: міжнацыянальныя адносіны, праблемы моладзі, гісторыя міліцыі, гісторыя дзяржавы і права Беларусі.

погляд, значных здабыткаў у параўнанні з савецкім часам не так і шмат. Паранейшаму студэнт пяць гадоў знаходзіцца ў сценах ВУ, праходзячы на апошнім курсе трохмесячную перадыпломную практыку. Затым здае дзяржаўныя экзамены, абараняе дыплом, прыходзіць на вытворчасць і практычна пачынае з нуля. Значная частка валодае ядрэннымі тэарэтычнымі ведамі, але не ведае, як прывесці іх у адпаведнасць з практыкай. Справа ўсім добра знаёмая, але пакуль дрэнна вырашальная.

У савецкі час гэта праблема найлепш была вырашана ў Маскоўскім фізіка-тэхнічным

І якія найбольш складаныя праблемы могуць узнікнуць пры ажыццяўленні такога праекта?

Па-першае, неабходна дакладная прапрацоўка пытання. Яна патрабуе вызначэння і ўзгаднення, дзе канкрэтна, на якім заводзе, у якой установе, арганізацыі студэнты будуць працаваць і адначасова прадаўжаць навучанне. У сувязі з гэтым ВУ неабходна будзе заключыць доўгатэрміновы дагавор з такімі заводамі ці ўстановамі, прадугледзеўшы спецыяльнасці (пасады) для студэнтаў, памяшканне для заняткаў, для куратараў з боку рабочых (інжынерна-тэхнічных работнікаў), рабочае месца для профільнай кафедры. Паколькі на адным заводзе (фабрыцы, ва ўстанове) не заўсёды магчыма ўладкаваць усіх студэнтаў групы (курса), то неабходна мець на ўвазе некалькі такіх аб'ектаў. І тут паўстае чыста арганізацыйнае пытанне: як быць «профільнаму» выкладчыку, які павінен будзе «разрывацца» паміж усімі аб'ектамі, дзе будуць працаваць-вучыцца студэнты.

І наколькі гэта будзе адпавядаць інтарэсам саміх выкладчыкаў? ВУ не настолькі багатыя, каб утрымліваць вялікі штат прафесарска-выкладчыцкага складу. Адшукаць рашэнне нялёгка. У адным выпадку на месцы практыкі-вучобы можна знайсці высокакваліфікаванага спецыяліста, якога можна залічыць на 0,25 ці 0,5 стаўкі і гэтым зацікавіць яго. А ў іншым, магчыма, неабходна будзе працаваць штатнаму супрацоўніку кафедры.

Па-другое, патрэбна будзе істотна змяніць вучэбныя праграмы, увязаць іх з сапраўды надзённымі патрэбамі жыцця і з перспектывай. І не на адзін год, а на ўвесь час навучання. Гэта вельмі складаная праца. Такіх напрацовак у нашай вышэйшай школе не існуе. Трэба ўсё пачынаць з нуля. Каб ажыццявіць такія задумы, супрацоўнікі кафедры павінны быць самі добра падрыхтаванымі прафесіяналамі, ведаць не толькі вытворчасць, айчынны вопыт, але і быць у курсе спраў аналагічнай вытворчасці ў высокаразвітых дзяржавах свету. А гэта ўжо патрабуе ў дадатак і добрага ведання замежных моў. Значыць, выкладчык павінен свабодна валодаць тэарэтычнымі

Гомельскае ГПТВ-144 рыхтуе спецыялістаў па металаапрацоўцы для ВА «Гомсельмаш»

інстытуце. Першыя 1,5–2 гады студэнты набывалі агульнатэарэтычныя веды ў інстытуце. А ўсе астатнія – на вытворчасці: у навукова-даследчых інстытутах, спецыяльных канструктарскіх бюро. З аднаго боку, яны працавалі на пэўных пасадах і атрымлівалі за гэта заробатную плату. З другога боку, прадаўжалі працэс адукацыі, паколькі спецыяльныя кафедры былі выведзены на вытворчасць. Нешта адалена падобнае ў нас у медыцынскіх універсітэтах, калі студэнты значную частку часу знаходзяцца ў клініках.

Зразумела, што пераход на такую сістэму навучання не такі просты, як на першы погляд здаецца. Дзеля яе ўкаранення, як і для вырашэння па сутнасці любой справы, павінна быць або вялікая зацікаўленасць, або нарматыўны акт. Лепш, вядома, першае, а найлепш – першае і другое.

ведамі, добра ведаць вытворчасць, замежныя мовы, быць неблагім арганізатарам.

Па-трэцяе, складанымі з'яўляюцца пытанні фінансавання такога праекта, але не настолькі, каб іх нельга было вырашыць. Прадпрыемству, арганізацыі, установе даваецца заплаціць за памяшканне для заняткаў і для спецыяльнай кафедры, а таксама тым высокакваліфікаваным спецыялістам, якія будуць залічаны на 0,25 ці 0,5 стаўкі ВНУ. Аднак і ў ВНУ вызваляцца аўдыторыі, якія можна будзе рацыянальна выкарыстаць і тым самым кампенсаваць затраты на вытворчасці.

Па-чацвёртае, слабая зацікаўленасць выкладчыкаў спецыяльных кафедраў. Цяпер яны, як правіла, знаходзяцца на адным месцы, у памяшканні вышэйшай навучальнай установы, маюць магчымасць карыстацца бібліятэкай, абменьвацца думкамі не толькі непасрэдна з калегамі па працы, але і з калегамі іншых кафедраў... Пры новай сістэме ўсё гэта ўскладняецца. З другога боку, кіраўніцтву, вучэбнаму аддзелу ВНУ будзе больш складана кантраляваць дзейнасць спецыяльных кафедраў: парушыцца прывычны рытм іх знаходжання ў адным памяшканні і патрэбна будзе наведваць аб'екты навучання ў розных раёнах горада. Пераадолець стэрэатыпы – гэта адна з самых складаных частак праекта. Тым не менш менавіта новая сістэма, на наш погляд, найбольш адпавядае запатрабаванням часу. За ёй будучыня.

Падыходзіць да яе ўвядзення неабходна грунтоўна, але не спяшаючыся. Вядома, нельга адразу ўсёй навучальнай установе перайсці на новы шлях навучання. Патрэбна, магчыма, спачатку спыніцца на адной-дзвюх групах, невялікім патоку і паступова эксперымент зрабіць нормай жыцця навучальнай установы. Лягчэй перайсці да новай сістэмы навучання ведамасным ВНУ, бо ў падпарадкаванні іх міністэрстваў і ведамстваў ёсць свае вытворчыя, службовыя аб'екты, на якіх і можна арганізаваць працу (службу)-вучобу студэнтаў, пачынаючы з другога ці трэцяга курса. Гэта міністэрствы сельскай гаспадаркі, унутраных спраў, па надзвычайных сітуацыях і іншыя.

Гэта справа патрабуе вялікіх клопатаў, асабліва на першым этапе. Але хто казаў,

што першапраходцам лёгка? Вынікі будуць непараўнальна лепшыя, чым раней. Частка студэнтаў пасля першага года такога навучання адразу адсеецца (гэта намнога лепш, чым «адсеў» спецыялістаў пасля заканчэння ВНУ). Працэс навучання будзе цесна ўвязаны на ўсім працягу з практыкай. На вытворчасць прыйдзе паўнацэнны высокакваліфікаваны спецыяліст. Неабходны пэўныя змяненні і непасрэдна ў змесце выкладання не толькі спецыяльных, але і тэарэтычных дысцыплін. З савецкага часу існуе практыка ў асноўным пасіўнага навучання. Лектар выкладае матэрыял на працягу семестра, а студэнты слухаюць і на сваё разуменне лепшыя з іх нешта занатоўваюць у канспект. Пасля вайны, калі не хапала не толькі падручнікаў, але і паперы, такія падыход быў апраўданы. Сёння становішча істотна змянілася. Праўда, у асобных ВНУ літаратуры па-ранейшаму недастаткова. Ненармальна, калі ў бібліятэцы ВНУ нават па аб'ёмных дысцыплінах ёсць 2–3 экзэмпляры навучальных дапаможнікаў, хоць у кнігарнях іх хапае. Асабліва мала хрэстаматый, зборнікаў дакументаў і матэрыялаў. Тым не менш, улічваючы насычанасць рынку вучэбнай літаратурай, магчымасці Інтэрнэта, сёння неабходна не столькі зводзіць навучальны працэс да начытвання лекцый, хоць без іх ніколі не абыйсця, а больш увагі звяртаць на практычныя, семінарскія заняткі. Напэўна, на сёння падыдзе разумная сярэдзіна: прыкладна палову гадзін вызначыць на лекцыі, палову – на семінарскія, практычныя заняткі. Студэнта неабходна навучыць не паўтараць выкладзены матэрыял. Ён сам зможа з гэтым самастойна справіцца: чытаць умее. Галоўнае – навучыць самастойна думаць, самастойна вырашаць пастаўленыя задачы.

Калі мы зможам навучыць студэнта самастойна здабываць веды, аналізаваць падзеі і факты, рабіць аб'ектыўныя вывады і на іх аснове прапаноўваць кіраўнікам калектываў, дзяржаўных органаў і грамадскіх арганізацый канкрэтныя шляхі вырашэння праблемы, то сваю задачу мы ў асноўным выканаем. ■

САРАКАВІК

Таццяна Іванаўна.

Нарадзілася ў Заслаўі. У 1991 годзе скончыла гістарычны факультэт Мінскага педагагічнага інстытута імя А.М. Горкага. З 1991 года працавала намеснікам дырэктара па выхаваўчай рабоце СШ № 2 г. Заслаўе. У 1995–1998 гадах вучылася ў аспірантуры. З 1998 года – старшы выкладчык кафедры псіхалогіі, начальнік аддзела выхавання і сацыяльнай работы «БІП – Інстытут правазнаўства». З 2007 года – суіскальнік кафедры педагагікі і праблем развіцця адукацыі БДУ.

Аўтар больш як 20 навуковых публікацый.

Сфера навуковых інтарэсаў: праблемы юрыдычнай адукацыі.

ЛІТАРАТУРА

1. Об отдельных вопросах общего среднего образования: Декрет Президента Республики Беларусь, 17 июля 2008 г., № 175 // Нац. реестр правовых актов Республики Беларусь. – 2008. – № 175. – 1/9885.

2. Материалы пресс-конференции // Настаўніцкая газета. – 2008. – 22 ліпеня.